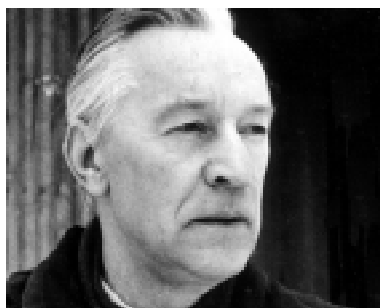

Ян Чыквін

...Купалу для ягонага мастакоўскага ўзыходжанья... патрэбен быў “супернік” якасна іншага творчага тэмпераменту, якім і мог быць для яго Багдановіч...

Два шляхі разьвіцця беларускай паэзіі

Максім Багдановіч і Янка Купала

Беларуская літаратура навейшага часу пачыналася з паэтычных твораў. У першай палове XX стагоддзя яна разьвівалася – падобна як і ў сваім ранейшым перыядзе станаўленьня – двума рознымі шляхамі. Яшчэ ў XIX ст. беларуская адраджэнская літаратура падзялілася, як бы натуральна выкарыстоўваючы падвойную прыроду мастацтва і ўплывы творчых напрацовак суседніх літаратураў, ужо больш разьвітых, на шлях *верхні*, выразьнікам якога прынята лічыць Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, і шлях *нізавы*¹, на якім разгортвалася самабытная творчасць “народнага адваката” Францішка Багушэвіча. З прычыны палітычных і сацыяльных абставінаў у Беларусі большы грамадскі рэзананс меў той варыянт творчасці, які браў на сябе ролю абаронцы пакрыўджанага простага люду, сялянства, і прамаўляў ад ягонага імя або – крыху пазьней – непасрэдна ягоным голасам. Тым ня менш, дапаўняючы

¹ Паняцьці «верхні» і «ніжні» – А. Бабарэкі. Гл.: А. Бабарэка, *3 літаратурных нататак*, «Узвышша», 1927 № 1, с.139.

адзін другога, прадстаўнікі “верхняга” і “нізавага” шляхоў сваімі творамі цалкам запоўнілі ідэйны ды мастацкі тагачасны перадсвiтальны гарызонт беларускай літаратуры.

Імклівыя зьмены, распачатыя ў Беларусі 1905 годам, разьнявольвалі грамадска-палітычнае жыцьцё, несьлі з сабой новыя арыенціры ў падыходзе да разуменьня літаратурна-эстэтычнага ідэалу і самога прадмету мастацтва. “Нашаніўская пара” (1906-1915) дала беларускай літаратуры цэлую плеяду знакамітых майстроў слова. Сярод цэнтральных творчых фігураў гэтага вышэйшага ці, можа, і пікавага этапу фармаваньня новай беларускай літаратуры, былі паэты Янка Купала і Максім Багдановіч. Па часе нараджэньня яны належалі амаль да аднаго пакаленьня. Аднак па сваім сацыяльным статусе гэта былі дыяметральна розныя асобы: у адным часе сышліся бескампрамісныя прадстаўнікі маладой Беларусі – сын зьбяднелага шляхціца, зьведзены да сялянскага бяспраўнага становішча, і “інтэлігент еўрапейскага тыпу” (Антон Луцкевіч), сын абруселага беларускага разначынца. І творчая кар’ера іх пачыналася таксама ў тых жа (1904-1907) гадах (хоць кідаецца ў вочы тут дастатковая ўзроставая розьніца: дэбют Купалы адбыўся, калі яму было 22-23 гады, а Багдановіча – у 16). Сімптаматычна, што і галоўныя іхнія кнігі – “Шляхам жыцьця” (1913 г.) і “Вянок” (1913 г.) – пісаліся-ствараліся ў адзін час (1909-1912 гг.), прычым Купала пачынаў з выразным нахілам да польскай літаратуры, а Багдановіч з такой жа прыхільнасьцю і сімпатыяй – да рускай. Унутранае пераадольваньне гэтых “прыхільнасьцяў-нахілаў” і “сімпатыяў” у аднаго і другога давала, прынамсі на раннім этапе, незвычайна творчы плён у выглядзе нават выбухова-дэманстрацыйнай беларускасьці.

Падзеі іхняга жыцьця склаліся ўсё ж так, што асабіста яны ня бачыліся, не сустраліся. Відаць, гэтак разумна-прадбачліва распарадзілася Гісторыя дзеля іхніх жа нейкіх непарушных граняў таленту, вектараў пісьменьніцкага самаразвiцьця і агульнага інтарэсу беларускай культуры: кожны з іх з самага пачатку выпраменьваў “забойчую” для другога творцы моцна скандэнсаваную энэргію; яны вытварылі кожны сваё сілавое поле. І як дзьева непаўторныя і непадобныя творчыя індывідуальнасьці яны былі жывымі дзейнікамі двух кірункаў, двух шляхоў развiцьця мастацкай літаратуры, і ў недалёкім часе гэтыя дзьева тэндэнцыі будуць атаясамлівацца выключна з іхнімі імёнамі – Купалы і Багдановіча.

Тым ня менш, відавочна, што кожны з іх абвострана адчуваў у сваім пісьменьніцкім жыцьці і чалавечым лёсе блізкую прысутнасьць другога.

Вацлаў Ластоўскі, у свой час шматгадовы адказны сакратар “Нашай Нівы”, калі ў яго за плячыма ўжо быў і пост прэм’ер-міністра БНР, у 1925 годзе ў ашчаднай нататцы ўспамінаў (пад псеўданімам Власт) пра аўтара “Вянка”: «Паяўленьне творчасьці Максіма Багдановіча ў крыўскай (беларускай) мове цесна зьвязана з рэдакцыяй тыднёвай беларускай часопісі “Наша Ніва” (...) На пачатку 1909 году Максім Багдановіч прыслаў некалькі лісьцікаў сваіх вершаў (...). Вершы для кожнага нумара “Нашай Нівы” падбіраў Янка Купала. (...) Былі ці не былі зроблены якія папраўкі ў вершах “Над магілай” і “Прыйдзе вясна”, я ня памятаю, можа, памятае сам Я. Купала, але гэта былі адны з першых вершаў і надрукаваньня пад праўдзiвым прозьвішчам і імем аўтара. На пачатку траўня месяца таго ж году Максім Багдановіч ізноў прыслаў у “Нашу Ніву” маленькі сшытачак новых сваіх твораў, які абымаў 8-9 вершаў. Нябожчык Ядвігін ахрысьціў гэты сшытачак “дэкадэншчынай”. (...) Спамянуты сшытачак вярнуўся з перагляду “верхняй палаты” ў “ніжнюю”, перакрэсьлены сiнім алоўкам з надпісам рукой А. Уласава “В архив”. (...)»

Праз некалькі тыдняў (...) Максім Багдановіч прыслаў яшчэ некалькі новых

¹ В. Ластоўскі, *Мае ўспамiны аб М. Багдановічу*, (у:) *На суд гісторыі. Успамiны. Дыялогі*, Мiнск 1994, с. 24 – 26.

вершаў (...). Але вершы былі ізноў “дэкадэнскія” і дзеля гэтага трапілі ў тую ж папку, дзе быў папярэдні сшытак з надпісам “В архив”»¹.

Гэта кароткая гісторыя з творчай біяграфіі Багдановіча, запісаная Властам, цікавая ў шматлікіх аспектх. Яна між іншага выразна гаворыць, што і самыя раннія вершы паэта сваёй тэматыкай, стылістыкай, фармальна-эстэтычнай апрацоўкай былі адметна “іншыя” на фоне сучасных ім вершаваных беларускіх публікацыяў. У “Нашай Ніве” на той час выпрацоўвалася і сьцьвярджалася досыць выразная свая паэтыка, практыкаваліся свае прынцыпы ацэнкі верша, замацоўвалася сваё разуменьне прыроды і сутнасці паэзіі. Характар гэтага нашаніўскага “свайго” акрэсліваўся найперш тым, што мастацкая літаратура “поўнасьцю і беспасярэдна была пастаўлена на службу нацыянальнага адраджэньня”, іншымі словамі, як сродак і “найвайстрэйшае аружжа” (Станіслаў Станкевіч) яна была падпарадкавана рэалізацыі мэтай і задачай, праўда, вельмі высокародных, аднак пры ўсім тым уласна эстэтычна-літаратурныя праблемы мастацтва выносіліся за дужкі гэтага працэсу. Трапна значна ў свой час Ст. Станкевіч: «Вызначэньне утылітаранай ролі мастацтва як асноўнага ягонага заданьня не заўсёды выходзіла на карысьць апошняму. Такая практыка часта прыводзіла да таго, што крытэрыяй ацэны й карыснасьці літаратурнага твору рабіліся ня столькі ягоныя мастацкія якасьці, сколькі выражаньня ў ім ідэя й ейная роля ў грамадстве. Адсюль аставаўся ўсяго адзін шаг да вульгарызаваньня літаратурнага мастацтва, чаго не змаглі абмінуць многія беларускія аўтары»¹.

У 1906–1908 гадах вакол “Нашай Нівы” ўжо гуртаваліся ў большасьці непрафэсіянальныя сялянска-народніцкія паэты, для каго нізкая беларуская рэчаіснасьць, сялянскі побыт, цяжкая доля сталіся ледзь не адзіным прадметам эстэтычнага перажываньня і апісваньня. Сярод гэтых творцаў віднае месца рашуча заваёўваў Купала, аўтар “Жалейкі” (1908 г.). Ягоны голас у “Нашай Ніве” гучаў штотым часцей і гучней.

У такіх грамадска-сацыяльных абставінах, творчай атмасфэры прысланьня ў “Нашу Ніву” *некалькі лісьцікаў* Багдановіча былі сілаю рэчаў успрыняты ўсімі нашаніўцамі як *вершы не для народу*. Праўда, ва ўспамінах В. Ластоўскі піша таксама, што – прачытаўшы раннія вершы паэта з Яраслаўля – з усяго рэдакцыйнага калектыву адзін Купала «інтуітыўна вычуў у гэтых першых паэтыцкіх спробах у Максіме Багдановічы сапраўднага мастака»². Аднак Купала не ўчыніў таго наступнага руху, які лагічна, здавалася, вынікаў з ягонага *інтуітыўнага чуцьця*. Зрабіў гэта Сяргей Палуян. Зьявіўшыся ў жніўні 1909 году ў рэдакцыі, менавіта ён, «кіпучы метэор» (В. Ластоўскі), «выцягнуў на сьвет» з архіву вершы Максіма і «з незвычайным захапленьнем стаў бараніць іх сьпярыша перад Ядвігіным, а пасля перад “верхняй палатай”»³. Такім чынам пыл з Багдановічавай папкі вершаў быў здымхнуты – і яны пайшлі ў друк ледзь ня з нумара ў нумар “Нашай Нівы”.

Няма сумневу, што таленавіты, уражлівы, замкнёны ў сабе Купала сапраўды інтуітыўна вычуў нараджэньне вялікага беларускага паэта. Але ж па сваёй натуре і, мабыць, сацыяльнай неўладкаванасьці не сьпяшаў вітаць свайго творчага канкурэнта, хоць

¹ Ст. Станкевіч, *Максім Багдановіч (10.12.1892 – 25.5.1917)*, (у:) *Максім Багдановіч, Вянок паэтычнай спадчыны*, New York – Munich 1960, с. 14.

² В. Ластоўскі, *Мае ўспаміны...*, с. 25.

³ Тамсама, с. 26. У апошнім фундаментальным акадэмічным даследаваньні, на жаль, не аддаецца належнае ролі паэта і крытыка Сяргея Палуяна ў першапачатковым лёсе вершаў М. Багдановіча: *Толькі адзін Янка Купала глыбокім інтуітыўным чуцьцём адчуў у асобе маладога Багдановіча сапраўднага паэта і выратаваў[?—Я.Ч.] шэраг вершаў, спісаных у архіў. З цягам часу[?—Я.Ч.] пальмяным абаронцам Багдановіча стаў Сяргей Палуян*. Гл.: І. Я. Навуменка, *Максім Багдановіч, (у:) Гісторыя беларускай літаратуры. XX стагоддзе. Том I, 1901 – 1920*, Мінск 1999, с.269.

архіўныя вершы Багдановіча, як сьведчаць факты, не давалі спакою, трывожлі і палашылі ягоную сьвядомасьць. У прыватнасьці, Мікола Шыла (1888-1948), які ў 1909 годзе жыў і працаваў у Вільні, удзельнічаў у выданьні “Нашай Нівы” і часта наведваў рэдакцыю, піша аб адной з тых частых сустрэч: «Загаварылі аб паэзіі, аб новых яе формах. Тут Я. Купала, як відаць, сеў на свайго коніка. Трэба было чуць, як ён з узбуджэньнем ажыўлена стаў на абарону праўдзівага мастацтва, выступаючы супраць спробаў розных наватараў у паэзіі. (...) Кожны вечар ён расказваў нам зьмест якогась апавяданьня ці вершаў, каторыя за дзень прачытаў.

– Гэта мая школа, – гаварыў ён»¹.

Нататкі М. Шылы зьявіліся ў эміграцыйным друку ў 1947 годзе, амаль праз сорак гадоў пасля гэтых “нашаніўскіх” вечароў. Купалы ўжо не было на сьвеце. І са шкадаваньня вялікага паэта і натуральнага імкненьня дадаць да агульнай памяці і свае ўспаміны пра аўтара “Кургана”, даўно ўсенародна прызнанага, – рэтрэсьпектыўна ранейшым гадам Купалы магло прыпісвацца тое, што насампраўдзе прыйшло пазьней. Ды калі М. Шыла і “прыўкрасіў” нешта, дык у ягоных нататках, пэўна, захавалася псіхалагічная праўда. Гаворачы-паўтараючы ў кампаніі нашаніўцаў «гэта мая школа», паэт, відаць, ужо ў 1909 годзе выразна ўсьведамляў сваё асаблівае, цэнтральнае месца ў адраджэньскім руху. Не магла не ўзмацняць гэтую ягоную думку і магчымасьць «правіць вершы нашых песьняроў, якія прабавалі свае сілы на літаратурным полі»².

Ёсьць падставы меркаваць, што адрасатам Купалавага верша “Песьняру-беларусу”, напісанага ім у красавіку 1909 году, пасля паўгадавага супрацоўніцтва ў “Нашай Ніве”, былі менавіта тыя, хто «прабаваў сваіх сіл на літаратурным полі» і чые вершы ў той час праходзілі праз ягоныя рукі. У ім аўтар “Жалейкі”, вядома, не павучае “песьняра-беларуса” ў справах тэхнічнага майстэрства ці стылістыкі. На працягу 1905-1907 гадоў Купала піша такія аўтатэлічныя вершы, як “Я ня сокал”, “Не кляймоце мяне”, “Вы кажаце”, “Я не для вас, пань”. Яны сьведчаць, што яго самога – у прасьцягу нацыянальнага беларускага адраджэньня і пошуку ў ім уласнага месца – здаўна інтрыгавала праблема творчага самавызначэньня. Ва ўсіх гэтых творах, як і ў вершы “Песьняру-беларусу”, Купала, вар’іруючы шмат якія элементы сваёй вобразнасьці, падбіраецца да сутнаснага разуменьня месца паэта ў грамадстве, яго місійнай прадвызначанасьці. На гэтым творчым этапе разьвіцьця Купалы гэтае самавызначэньне, аднак, было яшчэ няпэўнае, няўстойлівае. Ён намацавае свой ідэал, сваю канцэпцыю пакуль што праз адмаўленьне: падкрэсьлівае найперш тое, кім у яго разуменьні ня ёсьць і ня можа быць беларускі песьняр. Як своеасаблівыя літаратурна-эстэтычныя міні-маніфэсты гучаць, рассыпаньня па яго ранейшых вершах, фразы: “Я не паэта; Я ня сокал; Я не салавейка; Я не для вас, пань; Не магу маску ўздзець; Няпраўды ж ня знаю ў душы сваёй; Ня рвуся я к славе”. У “Песьняру-беларусу” той жа прыём: “Не хадзі к другім за радай; У пушчы сонца не шукай; Хай сэрца сэрца не баіцца; Ня ждзь заплаты ад людзей”. Адзначым, што ў гэтым вершы Купала малюе ўвесь шлях – ад “нараджэньня” да скону – беларускага творцы:

Дабудзь з сваёй душы ўсе праўды,

.....

Ты песьні выгалась свае!

.....

Будзі сыноў сваёй зямлі,
Над беларускай соннай нівай
Нязгаслы сьветац распалі!

¹ М. Шыла, *Мае сустрэчы, (у:) На суд гісторыі. Успаміны. Дыялогі*, Мінск 1994. С. 66 – 67.

² Тамсама, с. 68.

.....
 І вокліч славы пранясецца,
 .....
 Ты у сваім вянку цярністым
 Ubачыш міртавы вянок,
 .....
 Няпамяць імя пяўца зыліжа,
 А песьня будзе жыць і жыць!¹

Трэба меркаваць, што агульныя контуры місійнасьці паэта былі для Купалы даўно акрэсленыя ключавымі словамі (“душа, сэрца, песьні, сыны зямлі, сьветац, народ, слава, вянок цярністы/міртавы вянок”) і прыняты ім як адзіна мажлівая: пясняр павінен быць голасам абяздоленага народа, ягоным актыўным абаронцам і непрымірым заступнікам.

У прынцыпе гэта было ня новае вырашэньне значэньня і ролі творцы ў грамадскім ды духоўным жыцьці народу. На прыпозьненым у параўнаньні з суседнімі краінамі, але ж няўхільным вітку гісторыі Беларусі Купалу выпала доля “паўтарыць” у нейкай ступені канцэпцыю паэта, народжаную яшчэ ў перыяд еўрапейскага рамантызму і шматкроць увасобленую, выяўленую ў сваім часе. Яе рамантычны стрыжань афарбоўваўся ў яркі колер сучаснай рэвалюцыйнай пафаснасьці, нацыянальнай “барацьбянасьці”, часам нават небаьспечна зрастаўся з сацыяльнымі лозунгамі і заклікамі да класавага гвалту і насільля.

Асэнсаваньне ж гэтай праблемы Максімам Багдановічам адбывалася адразу ў двух планах: тэарэтычным і, так бы мовіць, практычным (ці, можа, наадварот – найперш у форме верша, потым – у жанры крытычнага артыкула). Ва ўсякім разе вырашалася яна сінхронна, амаль адначасова: як адзіны праграмны літаратурна-эстэтычны комплекс.

У красавіку 1910 года ў “Нашай Ніве” зьяўляецца верш Багдановіча “Песьняру”. Аўтар гэтага твора дакладна ўлаўліваў стылістычныя асаблівасьці Купалавай пазыятворчасці, ён ведаў, што на той час слова “пясняр” успрымалася ўжо як “купалаўскае” паняцьце. Значыць, Багдановіч адрасаваў свой верш адной асобе, несумненна – Купалу. Багдановіч у прынцыпе не пагаджаўся з яго “несучаснымі” поглядамі, выказанымі Купалам у “Песьняру-беларусу”, – нібыта ёсьць сугучнасьць інтарэсаў паміж “песьняром” і “народам”. Багдановіч не спрачаецца з аўтарам “Жалейкі” аб бунтарна-творчым духу паэта. Ён пераносіць увагу на сам эстэтычны прадмет, фінальны прадукт працы душы “беларускага песьняра”. Дзевятнаццацігадовы Багдановіч, як больш начытаны і азнаёмлены з еўрапейскімі плынямі і школамі, акцэнтуюцца ў першай страфе на дысгармоніі: “у людзей сэрцы цьвёрдыя – разаб’ецца аб іх слабы верш”, а ў другой, антыгэтэзіснай – кажа:

Трэба з сталі кавачь, гартаваць гібкі верш,
 Абрабіць яго трэба з цярпеньнем.
 Як ударыш ты ім, — ён, як звон, зазьвініць,
 Брызнуць іскры з халодных каменяў².

Напрыканцы таго ж 1910 года вучань яраслаўскай гімназіі піша свой “маніфэст” крытычна-літаратуразнаўчай прозай пад назваю “Глыбы і слаі. Агляд беларускай краснай пісьменнасьці 1910 г.”. Неўзабаве, на пачатку 1911-га, “Наша Ніва” надрукуе яго ў трох частках.

З усёй навейшай беларускай літаратуры Багдановіч выдзяляе зноў не каго іншага, а менавіта Купалу, дакладней кажучы, Купалаву вялікую творчую патэнцыю,

¹ Янка Купала, *Поўны збор твораў у дзевяці тамах*, Мінск 1996, т. 2, с. 65 – 66.

² М. Багдановіч, *Поўны збор твораў у трох тамах*, Мінск 1992, т. 1, с. 126.

³ Тамсама т. 2, с. 186.

інтуітыўна вычуты “незвычайны паэтычны талент, ягоную здатнасць да ўсестаронняга разьвіцця”³. Вылучае яго Багдановіч, аднак, дзеля таго, каб зноў жа... не пагадзіцца з Купалам як стыхійным беларускім пасьялоўнікам “някрасаўскага” творчага імператыву (“Захоплены (Купала. – Я. Ч.) абразом прападаючай Беларусі і лічачы, што пясняр перш за ўсё павінен быць грамадзянінам¹, каб, урэшце, выказаць думку, што аднаго натхнення, адной ідэйнасці вершаў, іх грамадскага пафасу, хай сабе і шчырай ангажаванасці ў нацыянальную праблематыку замала, і ўсё гэта само сабою яшчэ не гарантуе вершам высокага мастацкага ўзроўню ды належнага і чаканага ўздзеяння.

Ацэньваючы з гэтай пазіцыі вершы, сабраныя Купалам у зборнікі “Жалейка” і “Гусляр”, Багдановіч і засяроджваў увагу менавіта на тым, што яны «слаба апрацаваны з боку формы і мовы, яны увесь час перапявалі некалькі адных і тых жа тэм. (...) як бы нейкая нядбаласць выглядае зусоль. (...) ён усю ўвагу зьвяртаў на тое, што казаў, не цікавячыся зусім, у якія формы і як выліваліся яго думкі. (...) да таго ж і змест іх не адзначаецца асаблівай глыбінёй і надзвычайнасцю, складаючыся з старых грамадзянскіх і горкаўскіх матываў ды з водгукаў так званага мадэрнізму. (...) Купала не ацэнівае акуратнасці сваіх слоў, кідаецца да першых папаўшыхся і нярэдка прыносіць сэнс верша ў ахвяру яго зычнасці»².

У гэтакіх ды іншых фармальных “недапрацоўках” Купалавых вершаў, у гэтым ягоным і зместным “таптанні на адным месцы”, відаць, бачыўся Багдановічу глыбейшы, істотнейшы недахоп разьвіцця гэтай выдатнай творчай індывідуальнасці, – здаецца, няцэльны съветапогляд, унутрана супярэчлівы характар самога паэта, што магло яго ўнутрана руйнаваць. Таму малады крытык свой аналітычны агляд Купалавай паэзіі заканчваў знамянальна-прарочым папярэджаннем сабратаў па пяры: «Хай добрай перастрогай для шанюўнага пісьменьніка будзе доля вельмі падобнага да яго расійскага паэты С. Гарадзецкага, каторы якраз на такіх вершах загубіў свой свежы талент»³.

Што ж, праблема “згубленага таленту” пасьяла 1930 году, на вялікі жаль, становіцца актуальнай, наяўнай ва ўсёй велічыні і для самога Купалы, а затым і для даследчыкаў ягонае творчасці.

У сярэдзіне чэрвеня 1911 году Максім Багдановіч па запрашэнні братоў Антона і Івана Луцкевічаў праводзіць лета ў фальварку Ракуцёўшчына, пад Маладэчна. «Его тянуло в Белоруссию, – успамінаў крыху пазней бацька паэта, – где ему хотелось познакомиться лично с белорусскими писателями и деятелями по белорусскому возрождению (...). Я, разумеется, ничего против этого не имел, и он отправился в Вильно в половине июня (1911) тотчас же по выходе из гимназии. Поездка длилась два месяца с небольшим и обогатила его живыми наблюдениями родного края»⁴.

Па дарозе на лецішча паэт затрымліваецца ў Вільні. Тут ён знаёміцца з В. Ластоўскім, А. і І. Луцкевічамі, Б. Эпімах-Шыпілам, К. Буйло. «Нашаніўцы» прымаюць яго з непрыхаванай цікаўнасцю і сардэчнасцю.

«М. Багдановіч прыехаў у Вільню ўжо як актыўны і сьведомы працаўнік беларускага (крыўскага) адраджэння, глыбей сягаючы думкай у будучыню нашага народа, чым мы, працаўнікі, згрупаваныя ў цэнтры»⁵.

Паэт агледзеў беларускі музей старыны, што быў заснаваны І. Луцкевічам пры газеце «Наша Ніва», гістарычныя помнікі і мясціны слаўнай старажытнай

¹ М. Багдановіч, *Поўны збор твораў у трох тамах*, Мінск 1992, т. 2, с. 186.

² Тамсама, с. 186, 187, 188.

³ Тамсама, с. 188.

⁴ А. Богданович, *Материалы к биографии Максима Адамовича Богдановича, (у:) Шлях паэта. Зборнік успамінаў і біяграфічных матэрыялаў пра Максіма Багдановіча*, Мінск 1975, с. 28.

⁵ В. Л а с т о ў с к і, *Мае ўспаміны...*, с. 28.

Вільні. У Ракуцёўшчыне, захапляўся беларускімі краявідамі, назіраў за сялянскім побытам і мясцовымі звычаямі, любіў слухаць жывую беларускую гаворку. Гэта быў спрыяльны час для творчасці, яму добра працавалася: з’явіліся новыя цыклы вершаў – “Старая Беларусь”, “Места”, “У вёсцы” і “Вераніка”. Вяртаючыся з Ракуцёўшчыны, ён зноў апынуўся ў Вільні, сярод знаёмых «нашаніўцаў». На вечарыне ў рэдакцыі па ініцыятыве А. Луцкевіча Багдановіч чытаў свае новыя вершы. Назаўтра, як піша Уладзімір Глыбінны ў сваёй дакументальнай аповесці пра Багдановіча: «Ластоўскі ад імя фундатара й рэдактара адразу падзяліўся з Максімам радаснай навіной. Максімава чытаньне вершаў зрабіла на Антона Луцкевіча вялікае ўражаньне. Вершы цыклаў “Старая Беларусь”, “Места” і іншыя моцна закрунулі сэрца рэдактара, і ён з’вярнуўся да Івана Луцкевіча з прапановай выдаць творы коштам «Нашай Нівы». І фундатар газеты згадзіўся з гэтай прапановай»¹.

У сваіх, на жаль, недаравальна скупых нататках В. Ластоўскі падкрэслівае адзін немалаважны факт: «Праездам у вёску М. Багдановіч прабыў два дні ў Вільні. Абедзве ночы начаваў у рэдакцыі «Нашай Нівы» (...). Абедзве ночы я правёў разам з ім, і кожны раз гутаркі нашы зацягваліся ад змярканьня да сьвітаньня»².

Аб чым яны гаварылі, Ластоўскі запісаў, відавочна, толькі часткова: што «Багдановіч дзяліўся сваімі думкамі» аб «адзінай аснове нашага адраджэньня» і што «беларуская пісьменнасць (...) мае ў сабе зародкі новых дум, новых цэннасьцяў», і «пра праект ацэны літаратурнага твору»...

Тым часам, едучы ў Вільню на сустрэчу з «нашаніўцамі», Багдановіч быў падрыхтаваны да сур’ёзнай размовы ня толькі з Ластоўскім, але і шырэйшым колам супрацоўнікаў рэдакцыі. Ён ня быў імправізатарам. І не намерваўся марна траціць час. Багдановіч меў ня толькі «праект ацэны літаратурнага твору», але, што вельмі праўдападобна, і праект адкрытай дыскусіі аб шляхах разьвіцьця беларускай літаратуры. На яе загонах «закаласавала» спрошчанае, псеўданароднае вершаваньне. На пацеху ворагам беларушчыны пайшла-паплыла звычайная графаманія, друкаваліся перапевы пра тую самую бяду-гора і безвыходную сялянскую нядолю, і гэту нібы паэтычную хвалю дээстэтызацыі, прыніжэньня роднага краю гора-патрыёты бралі за добрую манету як адзнаку ўздому нацыянальнай культуры. Багдановіч-крытык, сьвядомы прыхільнік «самакаштоўнага», высокага мастацтва і ў адной асобе ягоны адэпт-практык, ня мог ня быць зацікаўлены пашырэньнем крытычнай думкі, публічнымі аналізам і ацэнкай «краснага» пісьменства і, мабыць, у першую чаргу твораў Купалы, які выбіваўся ў лідэры, задаваў тон.

Трэба меркаваць, што ідэя распачаць дыскусію на старонках «Нашай Нівы» была падтрымана і абмяркоўвалася Багдановічам яшчэ і ў ягоным ліставаньні з Ластоўскім на працягу далейшага часу (ліставаньні, пра якое Власт сам пісаў у 1925 годзе, што яно «маецца ў мяне на схове ў глухой правінцыі пад польскай акупацыяй»³, бо толькі ў 1913 годзе ў першым нумары «Нашай Нівы» зьяўляецца праграмны артыкул Ластоўскага “Кудой дарога?..”, а яшчэ праз паўгода, у ліпені 1913, – прамы зварот да беларускіх пісьменьнікаў пад назваю “Сплачывайце доўг”. У ім як ключавое слова выводзіцца паняцьце красы, яно – сэнастваральны цэнтр артыкулу (чытаем: «дзіўная краса; жывой красы; выяўляць красу свайго народа і краю; шмат красы; скрозь краса; навучыцца бачыць каля сябе красу; пачуваецца на сілах даць красу; калі забіваюць у душах [...] красу»). А хто ж па тым часе сярод «нашаніўцаў», акрамя Максіма Багдановіча, мэтанакіравана, паглыблена засяроджваўся на гэтай эстэтычна-літаратурнай катэгорыі? Менавіта таму ўвесь артыкул Ластоўскага ўспрымаецца як зарыс «пачутай» канцэпцыі, як запіс менавіта недакончанае размовы

¹У. Глыбінны, *Пад лебядзіным знакам...*, с. 81.

²В. Ластоўскі, *Мае ўспаміны...*, с. 27.

³В. Ластоўскі, *Мае ўспаміны...*, с. 31.

«ягамосьця з тультскай губерні» (у якім схоплены і «перасунуты» пэўныя прыкметы біяграфіі «нашаніўскага» госьця-парнасьніка з Яраслаўля) з аўтарам нататак, Юры Верашчакай¹.

На артыкул «Спячайце доўг» першым адазваўся, як і трэба было спадзявацца, Купала, паэт у той час найбольш актыўны. Пару месяцаў назад выйшаў у Пецяр-бургу яго трэці паэтычны зборнік. Пэўна, не без падстаў менавіта Купала палічыў, што артыкул Ластоўскага закранае яго інтарэсы, магчыма, у першую чаргу адра-саваны яму. І ён, падпісваючыся як «адзін з “парнасьнікаў”», дае сваё шматслоўнае тлумачэньне, як бы нават апраўданьне на імпліцытна прысутнае ў гэксцые Ластоў-скага пытаньне: «Чаму плача песьня наша»?

У гэтай дыскусіі ня мог, пэўна ж, не прыняць удзелу і сам Багдановіч. Сваю эс-тэтычную пазыцыю ён, аднак, выяўляе па-багдановічаўску, арыгінальна-творча, усе-бакова, у трох жанрах – сьпяраша ў крытычным артыкуле, затым апавяданьні-прытчы і вершы-пасланьні. У сваім другім “Аглядзе беларускай краснай пісьменнасьці 1911-1913 гт.” пад назваю “За тры гады” Багдановіч зноў вылучае Купалу, ставіць яго на першае месца, але гэтым разам – каб пахваліць! І падставаю таму быў ягоны новы паэтычны зборнік: «Першае слова – аб Я. Купале і яго вялікай, пекна выданай кнізе вершаў “Шляхам жыцьця”. З радасьцю бачым, што талент Купалы разьвіваецца, зьяўляюцца новыя мэты, новыя спосабы творчасьці, новыя формы і вобразы. Ня толькі нядоля нашай вёскі ды нацыянальныя справы Беларускай цікавяць яго. Ужо і краса прыроды і краса каханьня знайшлі сабе месца ў яго творах. (...) Глаўнае ж тое, што ўсё гэта ў многіх вершах Купалы зроблена надзвычайна пекна, з праўдз-івым уменнем ды з вялікім пад’ёмам пачуцьця. Густа-часта спатыкаецца прыгожая будова верша, цікавая па сплячэньню строк, расстаноўцы рыфм, ужываньню цэзур; разнастайнасьць рытмаў з іх усягдашняй лёгкасьцю ды моцным разгонам; краса, сьвежасьць і паўназычнасьць рыфм, зьвінячых ня толькі на канцы, але і пасярэдзіне строк; гучнасьць слоў, падабраных да верша, і шмат што іншае»².

Зборнік «*Шляхам жыцьця*» Купалы ўзрушыў сваёй паэтычнай сьпеласьцю ня толькі эстэтычнага максіmalіста, Кніжніка Максіма. Ён уразіў уяўленьне прыдзір-лівага, строгага “нашаніўца” з “верхняй палаты”, літаратуразнаўцу Антона Луц-кевіча, які раней проста не азваўся на выхад Купалавых ні «Жалейкі», ні «Гусяляра». Цяпер жа ён дае і творам, і самому паэту высокую станоўчую ацэнку. Крыху пазь-ней Антон Навіна стаецца адным з паслядоўных прыхільнікаў Купалавай паэзіі, яе ўніклівым інтэрпрэтатарам і прапагандыстам³.

У “Апокрыфе” і “Лісце да п. В. Ластоўскага” Багдановіч зноў, аднак, выклікае Купалу на своеасабліваю тэарэтычна-эстэтычную дуэль. У гэтых двух “дыскусійных” творах аб ролі, значэньні і анталагічнай сутнасьці мастацтва Багдановіч, дзеля як бы

¹ Значым, што ўжо тыповы погляд, спрошчанае разуменьне ролі, месца Багда-новіча ў “нашаніўскай” дыскусіі, на жаль, пераходзіць ад пакаленьня да пакаленьня дасьледчыкаў: В. Ластоўскі, *як вядома, сьцьвярджаў думку, што беларуская паэзія не павінна быць сумна-маркотнай, сьлязьлівай, апяваць толькі нядолю, але яна павінна паказваць красу, мець дасканалыя паэтычныя формы. Гэта быў своеасаблівы тэарэтычны маніфест “чыстай красы”, які на практыцы ўвасобіў М. Багдановіч.* Гл.: І. Э. Багдановіч, *Авангард і традыцыя. Беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэньня*, Мінск 2001, с.207.

² М. Багдановіч, *Поўны збор твораў...*, т. 2, с. 223 – 224.

³ Зыходзячы, відаць, з ніцшэанскіх прадпасылак – ніцшэанскімі ідэямі жыве еў-рапейскі мастацкі авангард канца XIX – пачатку XX стагоддзяў, у тым ліку і Расіі, асаб-ліва пасля 1905 г. – моцнай, выключнай асобы, А. Луцкевіч, відны ўдзельнік масонскіх лож “Лучнасьць”, “Літва”, “Беларусь” у Вільні (Гл.: Алесь Смалянчук, *3 гісторыі віленскага масонства XX ст.*, “Спадчына”, 1998 № 5), створыць апалогію Купалы, ужо ў 1920 г. на-зваўшы паэта “нацыянальным прарокам”. У 1932 г. крытык напіша аб маладым пакаленьні беларускіх паэтаў: *«усе яны – у большай ці меншай ступені – духоўныя дзеці Янкі Купалы».* У гэтай апалогіі аўтара «*Тутэйшых*» цалкам гублялася роля Багдановічавага шляху, якому аддаў належнае ў свой час і сам А. Навіна.

падмацаваньня сваіх доказаў і глыбокіх перакананьняў, зьвяртаецца да дасканала апрацаваных, вечна жывых пластоў чалавечай культуры, да двух, хрысьціянскага і сьвецкага, вобразных знакаў – і на іх аснове стварае свае сьвежыя і непаўторныя мадэлі. У “Апокрыфе” паэт выказваецца аб няпростых з пункту бачаньня грамадскага прагматызму ўзаемаадносінах працы звычайнага чалавека і творчай асобы. І робіць выснову, што толькі высілкамі аднаго і другога трымаецца само чалавечае жыцьцё, дасягаецца цэласнасьць жыцьцёвай матэрыі. Купала ў “Адказе Юрцы Верашчаку”, зыходзячы з прынцыпу альбо-альбо, сьцвярджаў: «Не вясёлая цяпершчына не магла настроіць у вясёлы тон думку паэта», або так: «Не да пацераў, калі хата гарыць»¹. Вуснамі ж Хрыста Багдановіч кажа: «Так, жыцьцё гэтых людзей цяжкое, беднае і прыгнечанае. Чаму ж ты хочаш яшчэ і красу адабраць у іх? Мала дадзена ім – няўжо ж трэба, каб было яшчэ менш? (...) І прамовіў Хрыстос Пятру: ты, шкадуючы долі галодных людзей, асудзіў песню, але галодныя людзі не асудзілі яе»².

Семантычнай сэрцавінай паэтычнага трактату пад назваю “Ліст да п. В. Ластоўскага” зьяўляецца гісторыя геніяльнага Моцарта і даволі пасрэднага, у параўнаньні з ім, музыканта-кампазітара Сальеры, пададзеная ў вытанчанай форме ўсходнеславянскаму чытачу А. Пушкіным.

Багдановіч, сам па сабе геніяльны беларускі паэт, ня мог не адчуваць у гэтай драме-легендзе нейкіх аналагаў у дачыньні да свайго жыцьцёвага накіраваньня і паэтычнага сьветапогляду. Вось ён і піша:

Ня Фаўст, ня цар Барыс, а Моцарт і Сальеры
Варушаць мозаг мой.

Між тым вядома, што “любёнец лёсу” Моцарт, які быццам бы прыняў з рук Антонію Сальеры агруту, несьвядомы, пэўна ж, гэтага часта слухаў ягоньня музычныя кампазіцыі, падтрымліваў з ім самыя блізкія сяброўскія адносіны, шчыра любіў працавітага, стараннага італьянца, які свой посьпех у венскай публіцы здабываў цяжкай працай. Моцарт любіў яго – і інакш быць не магло! Мы ж зьвяртаем увагу на сэнс легенды. У вобразе Моцарта ўвасобілася натхненьне, якое яшчэ старажытныя называлі *ingenium*, у Сальеры ж – *ars*, гэта значыць уменьне дзейнічаць, зыходзячы з ведаў, спрактыкаванасьці, карпатлівай апрацоўкі матэрыялу. Багдановіч як бы хоча сказаць, што выдзеленыя аналітычна-крытычным розумам у асобныя катэгорыі *ingenium* і *ars* – гэта ўсяго толькі два бакі аднаго медаля, неразрыўнае цэлае. (У гэтым сэнсе А. Пушкін ішоў насуперак жыцьцёвай праўдзе фактаў, агаворваючы Сальеры). Аднак, стаючы на баку таго, хто – як ён, шмат у чым – «уменьне да ігры (...) здабываў // Праз мерны, нудны труд», Багдановіч абараняў ня проста італьянца Антонію Сальеры, а тую вельмі важную частку творчага працэсу, што стаіць за гэтай знакавай фігурай: бараніў *ars*, “халодны розум”, уменьне-майстэрства, сьвядомую працу паэта, над чым не задумвалася, як слушна падавалася Багдановічу, большасьць “нашаніўцаў” – “самародкаў” і “паэтаў з Божай ласкі”.

Халодным розумам праняўшыся, натхненьне
Ён мусіў тым губіць, — так кажа абвіненьне.
Сальеры ў творчасці усё хацеў паняць,
Ва ўсім упэўніцца, усё абмеркаваць,
Абдумаць спосабы, і матар’ял, і мэту
І гораха любіў сваю сьвядомасьць гэту.
У творчасці яго раптоўнага няма:
Аснова да яе – спакойная дума.
Але, але... Аднак, што шкодзіць тут натхненьню?³

¹ Адзін з “парнасьнікаў”, *Чаму плачэ песня наша? (Атказ Юрцы Верашчаку)*, “Крыніца”, 2000 № 60, с. 199, 200.

² М. Багдановіч, *Поўны збор твораў...*, т. 2, с. 51.

³ Тамсама, т. 1, с. 263 – 264.

Багдановіч, як мала хто з беларускіх паэтаў той пары, перапоўнены арганікай натхнення, моцартаўскім пачаткам, менавіта таму і сьмела аддаваў належнае дзейснаму, актыўнаму ў ягонай сьвядомасьці элементу “салььерызма”. Як Моцарт у сапраўднасьці любіў Сальеры, так Багдановіч, відавочна, шанаваў у сабе і гэты другі бок медаля. І ў ягоным усьведамленьні важнасьці агу выяўлялася адказнасьць таленавітага майстра за лёс беларускай літаратуры, сьвядомае імкненьне апрабаваць магчымасьці роднага слова, узняць, а дакладней кажучы, вярнуць беларускае прыгожае пісьменства ў еўрапейскія культурна-творчыя абсягі.

Гэтыя свае ўяўленьні аб істочце таленту і сутнасьці мастацтва Багдановіч яшчэ раз разгорне ў прытчы “Апавяданні аб іконіку і залатару” (1914 г.). У ім ён зноў падкрэсьліць вагу ў творчым працэсе сьвядомай працы, “халоднага розуму” дзеля стварэньня мастацкага твора: «Бо не тое, каго майстра малюе, але толькі тое, як ён гэта робіць, толькі здольнасьць і ўлежнасьць яго могуць малюнку хвалу і каштоўнасьць надаваць»¹.

“Ліст...” Багдановіча зьявіўся ў “Гомане” Ластоўскага толькі ў чэрвені 1917 году, аднак, на жаль, ужо як адзін з першых пасьмяротных твораў паэта. Чаму ён (гэтакі сугучны праблемам часу, актуальны ў дыскусіі па справах фармаваньня прыгожага пісьменства, эстэтычных ідэалаў, прызначэньня мастацтва, урэшце, “сплываньня доўгу”) ня быў надрукаваны ў “Нашай Ніве”, а трапіў у “архіў”, ведаць павінен быў і, несумненна, добра ведаў Купала. У кастрычніку 1913-га ён вярнуўся з Пецярбурга ў Вільню, заняў пасаду сакратара Беларускага выдавецкага таварыства і на пачатку сакавіка 1914 года зноў стаў супрацоўнікам “нашаніўскай” рэдакцыі, фактычна яе рэдактарам.

Самалюбівы Купала, які пасяля выхаду ў сьвет “Шляхам жыцьця” прасіў Луцкевіча ласкі «даць дзе можна хоць маленькія отзывы аб гэтай кніжцы»², пры ўсёй сваёй рэдактарскай працы і творчай занятасьці (ён у гэты час сапраўды шмат стварае-піша), ня мог, разумеюцца, не чытаць, не гартаць зборнікі і газеты, ня мог не сачыць за тым, што дзеецца наогул у беларускім жыцьці і ў прыватнасьці вакол ягонай асобы. Крыўдлівы Купала вылоўліваў, як з розных крыніцаў вынікае, кожнае благое і добрае пра сябе слова. Аднак у беларускіх часопісах таго перыяду гаварылася добрае і пра іншых: Коласа, Цётку, Гартнага, Буйло, Бядулю і, неяк здавалася, – найбольш пра Багдановіча. Ужо ў 1912 годзе ў першым нумары альманаха “Малая Беларусь” А. Луцкевіч паставіў Багдановіча вышэй народных (сялянскіх) паэтаў. Асобна выдзяляў паэта Багдановіча і Л. Гмырак (Бабровіч) у артыкуле “Беларускае нацыянальнае адраджэньне”, што быў зьмешчаны ў віленскім зборніку “Вялікодная пісанка 1904-1914”. У “Нашай Ніве” (№8) за той самы 1914 год А. Луцкевіч надрукаваў артыкул пад вельмі вымоўным загалоўкам “Пясняр чыстай красы”. Гэта была рэцэнзія на зборнік “Вянок” Багдановіча. Але якая! Аж дух займала: «Усё ў яго выходзіць у такіх мяккіх тонах, быццам на старых тканінах габеленаў; усё сагрэта шчырым пачуцьцём ды ўсё гэта жыве, выдаецца рэальным. (...)

Багдановіч умее ўсё ажывіць, ператварыўшы па-свойму. І лёгка льюцца яго вершы кунштоўнай філіграннай работы, а кожны формаю падходзіць да думкі. Думак тых – багата, і вось бачым у вянку вершы такой формы, такой будовы, – часта вельмі рэдкай, – якой могуць пахваліцца толькі найбольш культурныя народы з найвышэй разьвітай літаратурнай мовай»³.

І выснова: «Вянок» – гэта праўдзівая пэрла ў беларускай паэзіі. Раўнаваць Багдановіча з нікім ня будзем: не затым, што няма лепшых (бо такія ёсьць), але затым, што ён ні да кога непадобны. Яго дума замкнёная ў сабе, жыве ў нейкім асаблівым

¹ М. Багдановіч, *Поўны збор твораў...*, т. 2, с. 62.

² Цыт. за: А. Сідарэвіч, *Антон Луцкевіч і Янка Купала*, “Тэрмапілы”, 2003 № 7, с. 179 – 180.

³ Цыт. за: Ст. Станкевіч, *Максім Багдановіч...*, с. 15.

⁴ Тамсама.

сьвецце, у сьвецце іншае красы і шчырае паэзіі, ды толькі праз яе глядзіць на нашае жыцьцё – рэальнае, цяжкае, поўнае змаганьня і безупыннае праць»⁴.

З дзвюх рэцэнзій А. Луцкевіча, прысьвечаных Купалу і Багдановічу, іхнім зборнікам “Шляхам жыцця” і “Вянок”, недвухзначна вынікала, што паэты гэтыя, паводле крытыка, шмат у чым далёка іншыя, адметныя, што яны прадстаўляюць розныя шляхі, плыні беларускай паэзіі, карысна стымуючы яе глыбіннае нацыянальнае разьвіцьцё.

У 1918 годзе ў Вільні выходзіць кніжка крытыкі таго ж А. Луцкевіча (пад псеўданімам А. Навіна) “Нашы песьняры”. У ёй першае месца ў беларускай літаратуры аддае Якубу Коласу, за ім ідзе разгляд творчасці Купалы, Цішкі Гартнага і, нарэшце, Багдановіча. Але пра аўтара “Вянка” зноў гаворыцца надта ўхвальна: што менавіта ён займае асаблівае месца ў беларускай паэзіі, што ён не народны, а інтэлігент у шырокім значэньні слова і паэт-індывідуаліст, што творы Багдановіча – «гэта чыстая паэзія, без жаданьня каго-колечы навучаць, без якіх-колечы старонніх тэндэнцый», і што Багдановіч «мае незвычайна сільнае пачуцьцё красы, гармоніі» і заслуга яго – «у прысваеньні беларусам новых форм верша»¹.

Гэтыя крытыка-публіцыстычныя матэрыялы, якія, відаць, свечасова чытаў Купала аб сабе і сілаю акалічнасьцяў таксама аб Багдановічу, былі як шалі спраўнай вагі – яны нібыта паказвалі раўнаважнасьць дзвюх велічынь, аднак пры тым усё яшчэ вагаліся, выхіляліся-перацягвалі то на адзін, то на другі бок. Ёсьць салідныя падставы меркаваць, што ўхвальныя выказваньні пра Багдановіча, пра ягоную самабытную, “анты-купалаўскую” арыгінальнасьць, мала таго, непадобнасьць да ўсіх іншых беларускіх творцаў, урэзаліся, мабыць, з асаблівай сілаю ва ўчпістую памяць паэта-песьняра. Купалу мусіла балюча-добра запомніцца высокая ацэнка, тыя важкія словы, якімі характарызаваў Багдановічаву творчасць А. Луцкевіч, і якія з ягонай лёгкай рукі сталіся адразу і надоўга вызначальнымі пры разглядзе творчай індывідуальнасьці наймаладога беларускага класіка. Купала, пэўна ж, захоўваў таксама ў памяці тое, як Багдановіч выказаўся ў нашаніўскай дыскусіі на тэму “сплачваньня доўгу”, на што намякаў, чаго дабіваўся, да чаго імкнуўся.

У жывых аўтара “Вянка” ўжо не было. Аднак у той зацягнутай свечасаблівай спрэчцы паміж імі Купалу карцела паставіць апошняю кропку. І вось пасля пэўнай разгубленасьці, творчага перапынку, выкліканага ваеннай разрухай 1916-1918 гадоў, у новых палітычных і сацыяльных абставінах, у бальшавіцкім Менску творча акрыялы Купала збірае ў адзін жмуток ключавыя паняцьці (краса, прыгажосьць сьвету, гармонія, дума, вянок, кніжная мудрасць, музычнае водгульле), на якіх акцэнтаваўся А. Луцкевіч, і піша верш “Мая навукa” (1919), у якім робіць іх краевугольнымі, творча абыгрывае, каб прадставіць менавіта сваю канцэпцыю таленту-“Божага дару”, якой быў жрацом і пільным вартаўніком у адной асобе, і каб, адчуваючы сваю перамогу над адсутным ужо Багдановічам, заявіць у фінале верша аб сваім поўным і канчатковым трыумфе на абшарах беларускай паэзіі.

Мне мудрасьці кніжнай ня даў Бог пазнаці,
Мой бацька ня мог даць раскошаў такіх

.....
Ад самай красы маіх дзён невясёлых
Настаўнікам быў беларускі абшар

.....
Каса, і сякера, і цэп малацьбітны
Магутную волатаў сілу далі;

.....
Так іншай не знаўшы навукі і школы,
Ў пацёмках шукаў і знайшоў Божы дар;

¹ Цыт. за: Ст. Станкевіч, *Максім Багдановіч...*, с. 15.

² Янка Купала, *Поўны збор твораў...*, т. 4, с. 67 – 68.

Цяпер маймі скарбамі – думы-саколы.
Цяпер беларускай я песьні ўладар³

Між тым, варта падкрэсьліць, Купала абвяшчае сябе ўладаром беларускай песьні, нягледзячы на тое, што побач з ім працуюць такія яркія паэтычныя індывідуальнасьці, як Колас, Гарун, Бядуля. Але іх нібыта і няма, Купала не бярэ іх пад увагу – а гэта таксама ці ня ўскосны доказ таго, што ўсім сваім вершам “Мая навука” – неаспрэчным самасьцьверджаньні, адназначным самаўтытулаваньні – Купала адказвае на творча-эстэтычную пазіцыю менавіта Багдановіча.

У 1855 годзе Іван Тургенеў у лісьце да Васіля Боткіна выказаў незвычайна цікавую думку, у якой схоплівалася, як у фокусе, істотная заканамернасьць расейскага літаратурнага працэсу, якая, аднак, адлюстроўвала заканамернасьці агульнага парадку. Аўтар “Запісак паляўнічага” пісаў: «Если б Пушкин прожил до нашего времени, его творения составили бы противодействие гоголевскому направлению, которое, в некоторых отношениях, нуждается в таком противодействии»¹.

Сёньня можна з упэўненасьцю сказаць, што аўтару «Шляхам жыцьця» для яго нага ўсё вышэйшага мастакоўскага ўзыходжаньня якраз і патрэбен быў адпаведны «супернік» якасна іншага творчага тэмпераменту, якім быў у свой час і мог быць надалей для яго Багдановіч.

В. Ластоўскі, які стаяў у цэнтры нашаніўскага адраджэньня і меў магчымасьць зблізку назіраць за станаўленьнем шэрагу творчых індывідуальнасьцяў гэтага перыяду, за іх псіхалагічна-мастакоўскай і жыцьцёвай абумоўленасьцю, у 1928 г. – калі слава Купалы была ўжо ў зеніце – усё ж невыпадкова як адзін з нямногіх тады, а, можа, і адзіны, аддаючы належнае праўдзе фактаў, адважыўся напісаць першаму купалаўскаму біёграфу Л. М. Клейнбарту: «Я. Купала ўзрос на волата ў беларускай пісьменнасьці р а з а м (разрадка – Я. Ч.) з М. Багдановічам і Я. Коласам»². У гэтым «разам», няцяжка заўважыць, імпліцытна прысутнічае перакананьне самога Ластоўскага (на той час члена Інбелкульту і акадэміка Беларускай Акадэміі Навук), што класікі беларускай літаратуры разгортвалі свой творчы патэнцыял адначасова і ў тым сэнсе незалежна адзін ад другога, і што Купала, відавочна, у нечым «забавязаны» Багдановічу і Коласу, хоць прамое падпарадкаваньне па лініі настаўнік – вучань тут, безумоўна, выключалася³.

Можна меркаваць, што разыходжаньне, а ў нечым і сутнасна-палярнае непадабенства талентаў, якімі былі надзелены Янка Купала і Максім Багдановіч, найперш усьведамлялася імі самімі (пэўна ж, ня ў роўнай ступені). Усьведамлялася імі, аднак, як змаганьне двух адметных творчых шляхоў, якія яны вызначалі сваёй творчасцю і па якіх яны ўпэўнена ішлі, якія, кожны асобна, абаранялі ўсёй стылістычна-жанравай і тэматычнай сукупнасьцю сваіх твораў, а таксама, непазьбежнымі ў такім плённым супрацьстаяньні, эстэтычна-мэтанакіраванымі тэарэтычнымі і публіцыстычнымі выказваньнямі.

¹ Цыт. за: А. Дружинин, *Литературная критика*, Москва 1983, с. 60.

² В. Ластоўскі, *Успаміны аб Янку Купалу...*, с.157.

³ Неадэкватна рэчаіснасьці разглядаецца месца Багдановіча ў дачыненнях з Купалам і Коласам ва ўзгаданай ужо працы: «М. Багдановіч прыйшоў у беларускую літаратуру, калі ў ёй уладарылі?—Я. Ч.] паэты магутнага дараваньня – Янка Купала і Якуб Колас. Ён іх?—Я. Ч.] вучань». І яшчэ: «Янка Купала, Якуб Колас, бясспрэчна, указвалі [?—Я. Ч.] шлях Багдановічу. У гэтым іх асноўная заслуга, уплыў на паэта, якому прыйшлося жыць далёка ад Радзімы». Гл.: І. Я. Н а в у м е н к а, Максім Багдановіч, (у:) Гісторыя беларускай літаратуры. XX стагоддзе. Том 1, с. 265, 317.

Дарэчы тут прывесці сьведчаньне самога Янкі Купалы, выказанае ім ў лісьце да Л. М. Клейнбарта: «С Богдановичем мне лично не пришлось встретиться, и переписки было у меня с ним – одна-две открытки. С первых же стихов его я почувствовал в нём искреннего поэта, но увлекся им, как, может быть, он <этого> заслуживал, я не мог – очень уж по-разному мы писали: у меня мотивы гражданско-национальные, у него – чуть ли не «искусства для искусства», за малыми исключениями». Гл.: Я н к а К у п а л а, *Поўны збор твораў...*, т. 9, кн. I, с. 276.